

TOMASZ RYNARZEWSKI

CŁO WYCHOWAWCZE I CŁO OPTYMALNE W TEORII I PRAKTYCE POLITYKI HANDLU MIĘDZYNARODOWEGO

1. WPROWADZENIE

W rozwoju myśli polityki handlu międzynarodowego pierwsze sugestie odstępstwa od idei wolnego handlu pojawiają się już w drugiej połowie XIX w. oraz na początku XX w. Podłożem pojawienia się kolejnych koncepcji wskazujących na możliwość uzyskiwania większych korzyści z wymiany międzynarodowej przez dany kraj wskutek wprowadzenia barier handlowych było dostrzeżenie nierealności założeń teorii wolnego handlu przejawiającej się między innymi w statyczności wynikających z niej wniosków oraz niedoskonałości rynku i jego zniekształceń. Statyczna specjalizacja handlu międzynarodowego będąca, następstwem teorii przewagi kosztów komparatywnych lub kosztów absolutnych, narzuca w długim okresie podział krajów na uprzemysłowione oraz surowcowe, nie dając tym drugim szans na reorientację miejsca w międzynarodowym podziale pracy poprzez zmianę struktury produkcji w kierunku wytwarzania towarów, których długookresowe *terms of trade* daje większe możliwości na osiąganie korzyści w sferze przyspieszenia wzrostu gospodarczego, a tym samym perspektywiczne nadzieje na zbliżenie poziomu rozwoju do krajów wyżej rozwiniętych. Z kolei niedoskonałość rynku oraz jego zniekształcenie oznaczają odstępstwo od podstaw konkurencji doskonałej. Uwzględnienie w modelach handlu monopolu lub oligopolu, czy też wpływu negatywnych i pozytywnych czynników zewnętrznych na produkcję oraz konsumpcję daje możliwość zidentyfikowania polityki handlu, która zwiększa zagregowaną efektywność ekonomiczną, a tym samym podnosi dobrobyt danego kraju w porównaniu z sytuacją, w której rząd danego kraju nie podejmuje żadnych działań interwencyjnych.

W literaturze pojawia się niezliczona liczba argumentów przemawiających za prowadzeniem polityki handlowej przez poszczególne kraje. Istnieje wiele kryteriów ich klasyfikacji. Zależnie od wiarygodności oraz zasadności argumentów dzieli się je na mocne oraz słabe, względnie istotne oraz pozorne¹. Innym podziałem nawiązującym do charakteru stosowanych argumentów jest wydzielenie poglądów ekonomicznych oraz pozaekonomicznych

¹ Na temat kryteriów podziału argumentów na rzecz protekcjonizmu patrz A. Zielińska-Głębocka, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej. Teoria handlu i polityki handlowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997, s. 178-179; H. H. Glismann, E. J. Horn, S. Nehring, R. Vaubel, *Weltwirtschaftslehre. Eine problemorientierte Einführung. 1. Außenhandels- und Währungspolitik*, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, Göttingen 1986; R. M. Dunn Jr., J. H. Mutti, *International Economics*, Routledge, London, New York 2000, rozdz. 6.

względnie pseudoekonomicznych. Przesłanki pozaekonomiczne bazują głównie na argumentach natury politycznej znajdujących swoje odzwierciedlenie w zagadnieniach obronności kraju względnie jego suwerenności i niezależności. Przesłanki pseudoekonomiczne natomiast są jedynie pozornie argumentami ekonomicznymi, ponieważ nie opierają się na rzeczywistych zależnościach występujących w gospodarce. Wśród argumentów ekonomicznych wyróżnia się z kolei przesłanki na płaszczyźnie makroekonomicznej lub sektorowej. Te pierwsze mają na względzie potencjalne korzyści dla całej gospodarki narodowej, drugie natomiast odnoszą skutki prowadzenia polityki handlu jedynie do poziomu sektorów. Wreszcie, na uwagę zasługują również argumenty ekonomii politycznej protekcji, która wychodzi z założenia, że politycy, organy państwowe, a także urzędnicy zachowują się podobnie, jak przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe czy też poszczególne jednostki społeczeństwa, a mianowicie na zasadzie maksymalizacji osobistych (indywidualnych) korzyści².

W niniejszych rozważaniach przeprowadza się syntetyczną analizę teoretycznych i praktycznych aspektów zastosowania dwóch „silnych” argumentów na rzecz protekcjonizmu, a mianowicie cła wychowawczego i cła optymalnego. Bazę oceny obu powyższych koncepcji stanowi wpływ na dobrobyt kraju wprowadzającego dany instrument polityki handlu oraz na dobrobyt światowy.

2. ARGUMENT CŁA WYCHOWAWCZEGO

Argument ten należy do najstarszych i najbardziej znanych usprawiedliwień wprowadzenia ochrony protekcyjnej w danym kraju³. W jego ujęciu celem zastosowania narzędzi interwencyjnych jest umożliwienie rozwoju procesu industrializacji w gospodarce⁴. Podłożem teoretycznym jest przyjęcie, że przewaga komparatywna winna być rozpatrywana w kategoriach dynamicznych, a nie statycznych. W przeciwnym wypadku struktura produkcji jest efektem zastanej relacji przewagi kosztów komparatywnych, sugerującej – w wyniku wystąpienia procesów specjalizacyjnych – jej pogłębianie w czasie. Taki proces może być dalece niekorzystny dla krajów mniej zaawansowanych ekonomicznie lub przedsiębiorstw w różnych krajach, które wykazują inicjatywę do podjęcia się wytwarzania towarów, produkowanych już na stosownym poziomie przez ich konkurentów w innych krajach. Dynamiczne potraktowanie kategorii kosztów względnych oznacza, że kraj może podjąć próbę rozwinięcia przewagi kosztów komparatywnych w wy-

² W ten sposób powstają naciski ze strony poszczególnych grup lobbystycznych na wprowadzenie narzędzi interwencyjnych zgodnie z ich interesem oraz interesem reprezentowanych przez nich jednostek (Por. H. H. Glismann, E. J. Horn, S. Nehring, R. Vaubel, op. cit., s. 132-133).

³ Jako twórców tego argumentu uznaje się A. Hamiltona, F. Lista oraz J. S. Milla.

⁴ W ujęciu A. Hamiltona oraz F. Lista wprowadzenie cła wychowawczego miało historycznie pomóc rozwojowi amerykańskiego i niemieckiego przemysłu w konfrontacji z dominującym w XIX w. przemysłem brytyjskim (por. na ten temat: K. Sauernheimer, *Die Grundgedanken der Theorie der strategischen Handelspolitik*, Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik 1994, s. 379; W. Maennig, B. Wilfing, *Außenwirtschaft. Theorie und Politik*, Verlag Franz Vahlen, München 1998, s. 186).

brany przez siebie – innym, aniżeli wynika to z pierwotnej przewagi konkurencyjnej – sektorze. To zaś wymaga stosownej interwencji rządu. Występuje ona w postaci zastosowania cła określanego mianem cła wychowawczego dla ochrony procesu industrializacji w raczkującym sektorze (*infant industry*).

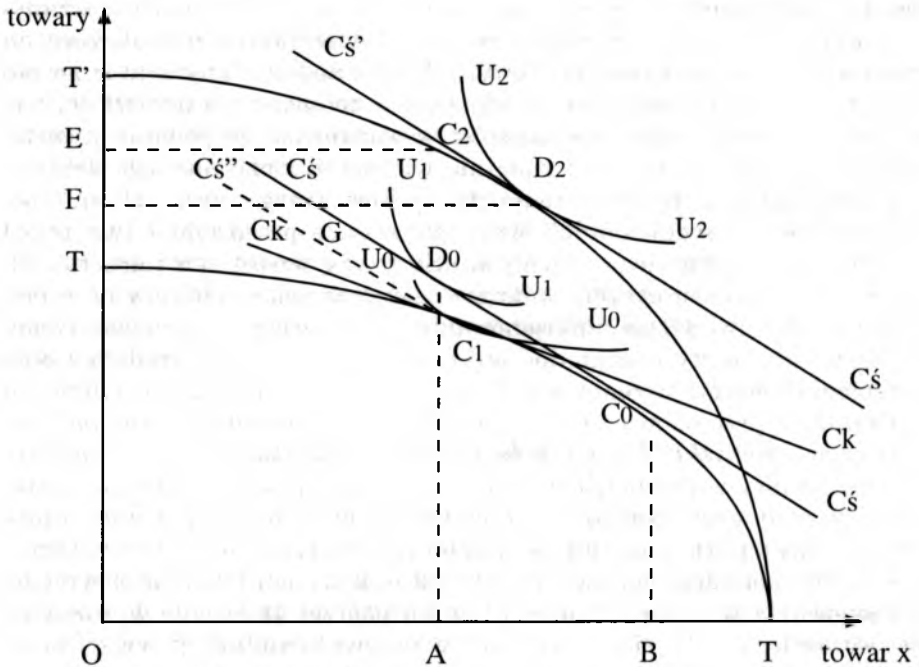
W przypadku podejmowania próby inicjowania produkcji w kraju, w którym przedsiębiorstwa nie dysponują ani stosownymi metodami produkcji, ani niezbędną technologią oraz odpowiednio wykwalifikowaną i doświadczoną kadrami, efektywność wytwarzania jest niższa, a tym samym produkowane towary nie mogą być konkurencyjne z dobrami wytwarzanymi w krajach, które są w stanie przeprowadzać proces produkcyjny na znacznie niższym poziomie kosztowym. W ten sposób dany sektor gospodarki, który posiadać może nawet odpowiedni potencjał dla przyszłościowego rozwoju, mógłby nigdy nie zaistnieć w warunkach gospodarki otwartej dopuszczającej konkurentów o znacznie większych możliwościach efektywnego produkowania. Wprowadzenie cła wychowawczego może uchronić powstający sektor produkcji i/lub nowo powstające przedsiębiorstwa przed konkurencją zagranicznego przemysłu. Stosowny wzrost cen importowych będący jego wynikiem utrudni wówczas dostęp obcych produktów na rynek krajowy i umożliwi dalsze funkcjonowanie raczkującym przedsiębiorstwom. Obniżą się ich koszty marginalne wskutek wzrostu łącznej produkcji oraz wystąpienia efektów uczenia się. Okres wprowadzenia tego instrumentu ma charakter przejściowy i obejmuje jedynie fazę początkową rozwoju powstającego przemysłu. W tym okresie kadry zarządzające, a także poszczególni pracownicy w przedsiębiorstwach, zyskują w procesie uczenia się stosowną wiedzę organizacyjną i techniczną oraz doświadczenie, które w miarę upływu czasu łącznie pozwalają na obniżenie kosztów wytwarzania i wzrost konkurencyjności. Po tym okresie winien nastąpić powrót do funkcjonowania w ramach wolnego handlu poprzez zniesienie wprowadzonego wcześniej cła. W efekcie następuje zmiana struktury przewagi kosztów komparatywnych danego kraju, wskutek której towary produkowane w chronionych cłem wychowawczym sektorach będą podlegać również wywozowi za granicę.

Takie rozumienie idei cła wychowawczego wskazuje – po pierwsze – na brak jego sprzeczności z teorią przewagi kosztów komparatywnych, po drugie – na długookresowy brak sprzeczności z ideą wolnego handlu oraz po trzecie – na wzrost dobrobytu gospodarki światowej w perspektywie długiego okresu ze względu na realizację w wyniku zastosowanej protekcji celnej dotąd potencjalnej przewagi kosztów komparatywnych, a więc bardziej efektywnego zastosowania zaangażowanych zasobów.

Zasadę funkcjonowania argumentu cła wychowawczego przedstawia rysunek 1. Dany kraj wytwarza dwa towary x i y . Towar x jest przedmiotem eksportu wskutek dotychczasowego międzynarodowego podziału pracy będącego rezultatem posiadanej przewagi kosztów komparatywnych. Produkcja towaru y jest szczątkowa, ponieważ w kraju brakuje stosownej wiedzy technicznej oraz umiejętności organizowania znaczących ilości pracy i kapitału dla jego wytwarzania na odpowiednim poziomie efektywności. Krzywa TT

stanowi krzywą transformacji w sytuacji wyjściowej, a prosta C_s obrazuje międzynarodowy stosunek cenowy. Punkty C_0 oraz D_0 wyznaczają poziom produkcji (OB) oraz konsumpcji (OA) towaru x. W rezultacie eksport tego towaru wynosi AB. Krajowy poziom dobrobytu wyznacza krzywa obojętności konsumpcji U_1 .

Zgodnie z istotą argumentu cła wychowawczego przebieg krzywej transformacji TT jest tymczasowy, a dany kraj winien dążyć do osiągnięcia poziomu krzywej transformacji TT' , która odzwierciedla potencjalną

Rys. 1. Zastosowanie argumentu cła wychowawczego

Źródło: G. Gandolfo, *International Economics*, Springer Verlag, Berlin 1986, s. 136 oraz H. Adebahr, W. Maennig, *Außenhandel und Weltwirtschaft*, Duncker & Humblot, Berlin 1987, s. 191.

przewagę kosztów komparatywnych przy produkcji dobra y. Przesunięcie na poziom krzywej transformacji TT' jest możliwe w przypadku zastosowania ochrony dla produkcji towaru y poprzez wprowadzenie na zasadzie przejściowej cła wychowawczego. W rezultacie obłożenia cłem konkurujących z produkcją towaru i dóbr importowanych następuje zmiana pierwotnego międzynarodowego stosunku wymiennego C_s na krajowy stosunek wymienny C_k . Produkcja i konsumpcja przesuwają się do punktu C_1 , któremu odpowiada czasowo znacznie mniej korzystnie położony poziom dobrobytu wyznaczony przez krzywą U_0 . Po zakończeniu okresu przejściowego przeznaczanego na proces uczenia się w sektorze chronionym następuje zniesienie cła. W rezultacie powrotu do wymiany międzynarodowej ma

miejsce ponowne przesunięcie do międzynarodowego stosunku wymiennego, tym razem do położenia Cs' (dla uproszczenia utrzymano to samo *terms of trade*). Produkcję w kraju wyznacza teraz punkt C_2 , a konsumpcję punkt D_2 . Dochodzi tym samym do specjalizacji w zakresie produkcji towaru y i jego eksportu w wysokości EF . Towar x dotąd wywożony przez kraj zagranicę jest odtąd sprowadzany z innych krajów. Podnosi się w sposób jednoznaczny poziom dobrobytu, co obrazuje najwyższe w stosunku do krzywych U_0 i U_1 położenie krzywej U_2 . Sugeruje to, że następujące w wyniku reorientacji specjalizacji produkcji oraz kierunków wymiany międzynarodowej długookresowe korzyści z nadwyżką rekompensują krótkookresowe straty mające miejsce w danym kraju w trakcie obowiązywania cła wychowawczego. Wynikający z tej sugestii wniosek jest jeszcze dalej idący. Okazuje się mianowicie, że powstała wskutek wolnej wymiany międzynarodowej wyjściowa struktura produkcji i handlu danego kraju nie musi być strukturą docelową przynoszącą największe korzyści z uczestnictwa w międzynarodowym podziale pracy. Tym samym przewagę kosztów komparatywnych w zakresie produkcji poszczególnych towarów można potraktować jako wielkość o charakterze endogenicznym zależną od wielu podlegających zmianom czynników, przypadków oraz historycznej ewolucji⁵.

Argument cła wychowawczego wzbudza wiele kontrowersji. Jego względnie skuteczna aplikacja wymaga bowiem spełnienia całego szeregu restrykcyjnych założeń:

- 1) podlegający ochronie sektor gospodarki, przedsiębiorstwo lub przedsięwzięcie produkcyjne muszą dysponować stosownym potencjałem ludzkim i kapitałowym, a także niezbędnymi zasobami materiałowymi i/lub surowcowymi, które łącznie w okresie raczkowania będą mogły być na tyle racjonalnie wykorzystane aby efektywnie wykorzystać okres uczenia się i uzyskać niezbędny wzrost konkurencyjności; nie ma jednak możliwości samodzielnego podniesienia efektywności produkcji bez uzyskania stosownej ochrony ze strony państwa; decydenci polityki gospodarczej w danym kraju winni posiadać stosowną
- 2) na wiedzę wynikającą z dostępnych informacji oraz monitorowania ewolucji gospodarki, która pozwoliłaby na zidentyfikowanie oraz dokonanie właściwego wyboru podmiotu (przedmiotu) ochrony;
- 3) osiągnięte korzyści z tytułu zastosowanego cła wychowawczego w postaci wzrostu dobrobytu krajowego muszą przewyższać koszty związane ze spadkiem renty konsumenckiej w czasie trwania ochrony;
- 4) cło wychowawcze winno być zastosowane jedynie w krótkim okresie;
- 5) zastosowany instrument ochrony raczkujących przedsiębiorstw i/lub sektorów winien mieć charakter narzędzia najlepszego z możliwych z punktu widzenia przyjętego celu gospodarczego.

⁵ Zwraca się uwagę, że przewaga kosztów komparatywnych nie ma charakteru stałego ani arbitralnego, ale raczej jest tworzona poprzez dążenie danego kraju do rozwoju dziedzin i sektorów zgodnie z jego autonomicznym wyborem i poprzez zastosowanie stosownego narzędzia polityki handlowej (por. R. Cline, *Trade Policy in 1980s*, Washington D.C., Institute of International Economics 1983, s. 155 oraz W. Maennig, B. Wilfling, op. cit., s. 188).

Założenie pierwsze wydaje się oczywiste. Niedostępność zasobów materiałowych oraz surowcowych, a także brak odpowiedniego potencjału ludzkiego oraz stosownego wyposażenia w maszyny i urządzenia, uniemożliwiłyby osiągnięcie przez podlegający ochronie sektor takiego poziomu efektywności, który pozwoliłby przedsiębiorstwom do tego sektora przynależnym na podjęcie skutecznej rywalizacji z podmiotami zagranicznymi. Nie byłoby bowiem bazy, której wykorzystanie w postaci bądź absolutnego zwiększenia produkcji, bądź wystąpienia efektów uczenia się w fazie ochrony, dawałoby szansę na obniżenie kosztów marginalnych w stopniu gwarantującym proponowanie w długim okresie poziomu cen umożliwiającego trwale osiąganie korzyści z tytułu uczestniczenia w międzynarodowym podziale pracy.

Spełnienie założenia drugiego i trzeciego jest podważane przez anta-
gonistów ingerencji państwa w funkcjonowanie wolnego rynku. Zwracają oni uwagę na niemożliwość dysponowania przez decydentów gospodarczych informacjami, które pozwoliłyby w sposób najbardziej racjonalny na dokonanie właściwego wyboru sektora winnego podlegać ochronie. Ponadto winien to być wybór lepszy, aniżeli ten wynikający z uwarunkowań rynkowych. Należy przy tym podkreślić, że rola decydentów nie ogranicza się w tym wypadku tylko do zidentyfikowania sektora, który w perspektywie długookresowej miałby dysponować stosownymi przewagami kosztów komparatywnych, ale należy do nich również określenie rodzaju zastosowanego narzędzia, jego wysokości, oczekiwanych rezultatów oraz okresu obowiązywania. Informacje, którymi winien dysponować rząd podejmujący się zastosowania ochrony procesów industrializacyjnych, powinny pozwolić na zdiagnozowanie i przeprowadzenie hierarchizacji sektorów według wielkości oczekiwanych efektów uczenia się, szybkości realizacji tego procesu oraz zakresu ewentualnej dyfuzji przedmiotowych skutków do innych sektorów gospodarki, pozwalającej na rozszerzenie konsekwencji ochrony również na inne gałęzie. Ewentualne błędy popełnione przez decydentów w fazie diagnozy mogą przynieść bardzo niekorzystne skutki w sferze kosztów społecznych. Można sobie wyobrazić, że pomyłka w wyborze sektora może prowadzić do rozszerzania mocy produkcyjnych przez przedsiębiorstwa, bez żadnych pozytywnych następstw w sferze obniżania kosztów wytwarzania, co z kolei najprawdopodobniej będzie zmuszało do kontynuowania stosowania narzędzia protekcyjnego i w konsekwencji do względnie trwałej podwyżki cen objętych ochroną dóbr. W takim przypadku cło wychowawcze nie przyniosłoby oczekiwanego rezultatu w postaci zmiany struktury przewagi kosztów względnych, która byłaby bardziej efektywna w stosunku do sytuacji wyjściowej, w której obowiązywał wolny handel. Bardzo duże prawdopodobieństwo wystąpienia takiej właśnie sytuacji stanowi jedną z istotnych podstaw krytyki stosowania argumentu cła wychowawczego. Zwraca się w tej dyskusji uwagę na fakt, że decydenci nie są w stanie, ze względu na niedoskonałość i niepełność dysponowanych informacji, wypracować wizji, na podstawie której mogliby przewidzieć, jaki sektor posiada potencjalne możliwości istotnego podniesienia efektywności, a następnie czy jest moż-

liwe przekształcenie potencjalnej przewagi w długookresową realną przewagę kosztów komparatywnych⁶.

Spełnienie założenia czwartego wydaje się jedynie pozornie łatwe. Z jednej strony dokonanie ewentualnego błędnego wyboru ochraniającej branży zmusza do wydłużenia okresu stosowania narzędzi interwencyjnych ze względu na wolniejsze tempo uzyskiwania korzystnych wyników w sferze obniżania kosztów produkcji. Z drugiej strony należy uwzględnić naciski różnych grup lobbystycznych, które są zainteresowane osiągnięciem korzyści z tytułu przedłużania okresu stosowania cła.

Nawet jeżeli wszystkie dotąd wymienione założenia udałoby się spełnić, istnieje istotny zarzut wskazujący na niewłaściwy dobór instrumentu ochrony sektora *infant industry*. Podstawę krytyki stanowi stwierdzenie, że jeżeli oczekuje się w przyszłości potencjalnych korzyści w wyniku zmiany sektora wytwarzającego dane dobro, to odpowiednich narzędzi stymulujących przejście do tego sektora należałoby raczej poszukiwać w sferze instrumentów wewnętrznej polityki gospodarczej, które odnosiłyby się bezpośrednio do sfery produkcji, a nie wśród instrumentów polityki handlowej, do których przynależy cło wychowawcze. W takim kontekście cło nie jest najlepszym z możliwych narzędzi interwencyjnych państwa. Przykładowym działaniem alternatywnym dla zastosowania instrumentu polityki handlowej może być wprowadzenie opodatkowania produkcji towaru x oraz subwencjonowania produkcji dobra y (patrz rys. 1). W ten sposób może nastąpić przesunięcie konsumpcji w kierunku punktu G , który mieści się w punkcie styczności międzynarodowego stosunku wymiennego Cs'' oraz krzywej obojętności (nie zaznaczonej na rysunku), której położenie jest korzystniejsze niż krzywej U_0 , a mniej korzystne niż krzywej U_1 . W rezultacie zniechęcenia do produkcji towaru x oraz zachęcenia do wytwarzania dobra y osiągnięte mogą zostać efekty zbliżone do zastosowania cła wychowawczego w postaci zmiany struktury przewagi kosztów komparatywnych. Producenci w sektorze wspomaganym uzyskaliby zatem podobne możliwości do zwiększenia produkcji, a jednocześnie wyeliminowany byłby negatywny skutek w postaci zniekształcenia wyboru konsumentów, który ma miejsce w przypadku cła wychowawczego w postaci podniesienia ceny towaru wytwarzanego w sektorze *infant industry*.

Powyższe uwagi nie negują, że przy spełnieniu przedstawionych założeń argument cła wychowawczego jest poprawny teoretycznie. Należy również wyraźnie podkreślić, że argument ten jest często błędnie interpretowany lub nadinterpretowany. Nie można bowiem zarzucić idei cła wychowawczego, że stoi w pełnej sprzeczności z zasadą wolnego handlu, a także nie można iden-

⁶ Zwolennicy wolnego rynku wyraźnie podkreślają, że jeżeli w danym sektorze występują potencjalne możliwości do dynamicznego uzyskania długookresowej przewagi kosztów komparatywnych, to z pewnością znalazłby się kapitał prywatny, który bez pomocy państwa dokonałby stosownych inwestycji w kapitał rzeczowy i ludzki w danym sektorze aby realizować określone zyski z tej operacji nawet w dłuższym przedziale czasowym. Warunkiem jest dostęp podmiotów prywatnych do rynku kapitałowego i uzyskanie możliwości finansowania własnych zamierzeń inwestycyjnych. Ponożone w fazie początkowej straty mogą być utożsamiane z dokonywaniem nakładów na badania i rozwój kojarzonych z odpowiadającym w argumentacie cła wychowawczego procesowi uczenia się. Należy również zwrócić uwagę, że w przeszłości decydenci w poszczególnych krajach przeważnie diagnozowali te same sektory jako sektory typu *infant industry*, co doprowadziło do światowej nadprodukcji wielu towarów (np. produkcja węgla lub budowa statków w obecnych krajach rozwiniętych gospodarczo) (patrz W. Maennig, B. Wilfing, op. cit., s. 188).

tyfikować ochrony sektora przy pomocy tego instrumentu z substytucją importu⁷. Wreszcie, nie należy rozumieć przedmiotowego argumentu jako chęci stosowania ogólnokrajowej protekcji zamiast procesu selektywnego podejścia do problemu zmiany struktury przewagi kosztów komparatywnych.

Argument cła wychowawczego ma wyraźnie dynamiczną, a nie statyczną bazę rozumowania. W tym tkwi istota różnicy spojrzenia w porównaniu z teoriami D. Ricardo oraz E. Heckschera – B. Ohlina – P. A. Samuelsona, które podstawę dla najbardziej efektywnej alokacji zasobów postrzegają w danym momencie czasu przed podjęciem przez określony kraj wymiany międzynarodowej. W przypadku argumentu cła wychowawczego spogląda się na długookresowe korzyści danej gospodarki uwzględniając możliwość, że długookresowa strategia rozwoju kraju uwzględniająca możliwości reorientacji struktury przewagi kosztów komparatywnych może nie być identyczna ze strategią wyjściową. To postawienie na strategię w długim horyzoncie czasowym może uchronić niektóre kraje, zwłaszcza mniej zaawansowane ekonomicznie, przed popadnięciem w specjalizację produkcji wynikającą ze statycznego ujęcia teorii przewagi kosztów komparatywnych, prowadzącą do utrzymania ich gospodarek w stanie niskiego poziomu rozwoju oraz uzależnienia od produkcji oraz eksportu towarów, których międzynarodowe stosunki wymienne kształtują się na mniej korzystnym poziomie. Pozwala również na dynamiczne spojrzenie na kategorię dobrobytu. Jeżeli mianowicie proces funkcjonowania danej gospodarki potraktować jako funkcję upływu czasu i dokonać jego podziału na szereg okresów ($t_0, t_1, t_2, \dots, t_n$), wówczas okazuje się, że konsekwentnie stosowane cło wychowawcze odnosi się jedynie do jednego okresu (t_0) i tylko w tym czasie może generować ewentualne straty związane ze spadkiem renty konsumentów. W kolejnych okresach ($t_1 - t_n$) winno oczekiwać się korzyści wynikających ze zmiany specjalizacji produkcji w kierunku towaru o znacznie bardziej korzystnej przewadze kosztów komparatywnych, zapewniającej przyrost długookresowej efektywności, a to oznacza wzrost dobrobytu przewyższający spadek korzyści z okresu pierwszego. Jeżeli reorientacja realizacji przewagi kosztów komparatywnych doprowadza do bardziej racjonalnej alokacji zasobów w danym kraju, to winno to równocześnie prowadzić do wzrostu korzyści dla całej gospodarki światowej. W ten sposób argument cła wychowawczego w jego tradycyjnej formie można byłoby potraktować jako sprzyjający podnoszeniu ogólnego dobrobytu.

W aspekcie aplikacyjnym nie ulega wątpliwości, że historycznie wiele gospodarek krajów obecnie uprzemysłowionych korzystało z różnych form polityki protekcyjnej opartej na idei argumentu infant industry. Dotyczy to między innymi Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Japonii, a nawet Wielkiej

⁷ Jeden z głównych twórców argumentu cła wychowawczego F. List nigdy nie głosił poglądu zamykania gospodarki i eliminacji handlu międzynarodowego. Wręcz przeciwnie, traktował handel jako jeden z istotnych czynników rozwoju. W jego ujęciu protekcja *infant industry* ma na celu stymulowanie eksportu towarów przetworzonych. Aby miał on jednak miejsce musi być dana szansa raczkującemu sektorowi w jego konkurencji z przedsiębiorstwami z innych krajów. Ważnym jest również fakt traktowania przez Lista polityki handlu jako jednego z elementów całego zestawu komplementarnych działań uwzględniających politykę przemysłową, finansową oraz edukacyjną, a także biorących pod uwagę historycznie uwarunkowany poziom infrastruktury, stosowanych technologii itp. (szerzej na ten temat: M. Shafaeddin, *Free Trade or Fair Trade?. An Enquiry into the Causes of Failure in Recent Trade Negotiations*, UNCTAD, „Discussion Papers” 2000, nr 153, s. 16-18).

Brytanii, stanowiącej w przeszłości kolebkę rewolucji przemysłowej. Twierdzenie, iż protekcja *infant industry* przyczyniła się do osiągnięcia dzisiaj reprezentowanego przez te kraje poziomu rozwoju gospodarczego, byłoby jednak oczywistą nadinterpretacją roli polityki handlowej. Sukcesy tych i innych krajów rozwiniętych gospodarczo są bowiem skutkiem całego kompleksu czynników w postaci akumulacji kapitału, rozwoju instytucji rynku, ewolucji roli instytucji, poziomu infrastruktury, programów badań i rozwoju itd., które łącznie, także przy obecności stosowanych różnych instrumentów polityki gospodarczej oraz handlowej, umożliwiły dynamizację ich rozwoju⁸.

Dylemat związany z oceną adekwatności argumentu cła wychowawczego sprowadza się w istocie do oceny stopnia zgodności przesłanek teoretycznych z możliwością aplikacyjną skutecznej ochrony procesów industrializacyjnych. Przedstawione wcześniej kontrargumenty wskazują na trudności spełnienia w rzeczywistości przyjętych założeń. Pogląd ten nie ulega zasadniczej modyfikacji, gdy potraktuje się przedmiotowy argument jako występujący w formie strategicznej polityki handlu międzynarodowego⁹. Także bowiem w tym przypadku, gdy mamy do czynienia ze współzależnościami strategicznymi pomiędzy podmiotami w różnych krajach na rynku niedoskonałym, konieczne jest spełnienie podobnych założeń, jak w przypadku tradycyjnie rozumianego argumentu cła wychowawczego¹⁰.

3. ARGUMENT CŁA OPTIMALNEGO

W tradycyjnej teorii handlu międzynarodowego kraj mały zawsze winien prowadzić politykę wolnego handlu, ponieważ każda próba zastosowania narzędzi interwencyjnych stanowi rozwiązanie nieoptymalne. Inaczej przedsta-

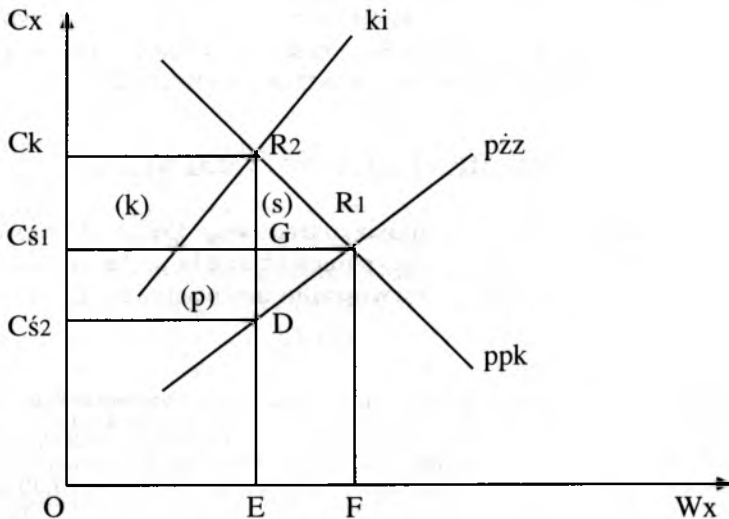
⁸ M. Shafaeddin formułuje nawet wniosek, że z wyjątkiem miasta – państwa Hong Kongu żaden kraj nie zbudował swojej bazy przemysłowej bez zastosowania różnych odmian protekcji infant industry (M. Shafaeddin, *How Did Developed Countries Industrialize? The History of Trade and Industrial Policy: The Case of Great Britain and the USA*, UNCTAD, „Discussion Papers” nr 139/1998, s. 1-2).

⁹ Na temat istoty i genezy strategicznej polityki handlu międzynarodowego patrz T. Rynarzewski, *Teoretyczne aspekty strategicznej polityki handlu międzynarodowego*, w: *Teoretyczne i empiryczne aspekty współczesnych międzynarodowych stosunków gospodarczych*, red. T. Rynarzewski, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001, s. 72-104.

¹⁰ Przykładem zastosowania polityki typu *infant industry* w aspekcie strategicznej polityki handlu międzynarodowego jest działanie japońskich firm elektronicznych w okresie produkowania półprzewodników generacji 16 RAM pamięci. Restrykcyjne ograniczenie dostępu do rynku japońskiego konkurencyjnych wyrobów amerykańskich spowodowało gwałtowny wzrost produkcji wyrobów japońskich. Należy w tym miejscu podkreślić, że rynek japoński stanowił w tym okresie 1/3 popytu światowego na przedmiotowe wyroby. Doszło do zwiększenia możliwości produkcyjnych przemysłu japońskiego oraz ich ograniczenia w Stanach Zjednoczonych. Wprowadzone restrykcje uwiarygodniły obniżenie kosztu marginalnego w Japonii i jego wzrostu w USA. Nastąpiło przesunięcie udziałów rynkowych na korzyść Japonii. W następującej w wyniku restrykcji fazie uczenia się Japończykom udało się obniżyć koszty marginalne produkcji, które zwiększyły ich konkurencyjność. W rezultacie nastąpiło swoiste przekształcenie protekcji importu w promocję eksportu. Zmiana we względnych kosztach marginalnych firm amerykańskich i japońskich pozwoliła na zwiększeniu udziału rynkowego firm japońskich w produkcji światowej. W rzeczywistości jednak bardzo silna konkurencja w sektorze półprzewodników generacji 16 RAM powodowała, że firmy japońskie nie realizowały przewidywanych zysków. Okazało się, że firmy japońskie były nadal mniej efektywne od firm amerykańskich o około 10-15%. Wprowadzenie ochrony przyczyniło się zatem do koncentracji produkcji w kraju, który nie dysponował faktyczną przewagą kosztów komparatywnych. W rezultacie nastąpił wzrost cen światowych oraz obniżenie konsumpcji. W omawianym przypadku nie zostało spełnione decydujące o teoretycznej skuteczności strategicznej polityki handlu międzynarodowego założenie jej stosowania jedynie na rynkach, w którym występuje ograniczona konkurencja; (por. szerzej: R. Baldwin, *Evaluating Strategic Trade Policies*, „Aussenwirtschaft” 1988, nr I/II, s. 220-223).

wia się sytuacja w przypadku kraju dużego, dla którego akceptuje się możliwość wystąpienia odchyień od wolnego handlu, które mogą przynieść korzyści w sferze dobrobytu. Istota różnicy pomiędzy krajem małym i dużym polega na tym, że pierwszy nie jest w stanie wywierać wpływu na kształtowanie się jego *terms of trade* w stopniu umożliwiającym osiągnięcie z tego tytułu stosownych korzyści. Kraj duży natomiast może w wyniku zastosowania cła uzyskać taką poprawę międzynarodowego stosunku wymiennego, że możliwy jest wzrost dobrobytu tego kraju w porównaniu z sytuacją wolnej wymiany handlowej¹¹. Cło, które pozwala na osiągnięcie pozytywnego rezultatu w sferze korzyści danego kraju, nosi miano cła optymalnego, a ponieważ maksymalizacja wynikającego z jego zastosowania dobrobytu jest możliwa jedynie w wypadku poprawy międzynarodowego stosunku wymiennego, uzasadnienie dla stosowania protekcjonizmu uwzględniające powyższy tok rozumowania określa się również jako argument *terms of trade*¹².

W dużym kraju cło może spowodować obniżenie cen towarów importowanych i w ten sposób przyczynić się do generowania korzyści z tytułu

Rys. 2. Efekty cła optymalnego na rynku importowym

Źródło: R. M. Dunn, Jr., J. H. Mutti, *International Economics*, Routledge, London 2000, s. 161-162; A. Zielińska-Głębocka, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1997, s. 181.

¹¹ W takim rozumieniu omawianego argumentu podział krajów na duże i małe jest oczywiście czysto umowny. Nie chodzi tu bowiem o wielkość fizyczną kraju, ale głównie o jego udział w handlu światowym. W praktyce ważnym jest, czy dany kraj może wywierać przy pomocy cła taki wpływ na kształtowanie się jego relacji cen eksportowych do importowych, że będzie to skutkowało pozytywnie dla jego dobrobytu. Można sobie teoretycznie wyobrazić, że w wyniku postępującej specjalizacji międzynarodowej również małe kraje mogą niekiedy stanowić poważną siłę przetargową pozwalającą im na realizowanie korzyści wynikających z argumentu *terms of trade*.

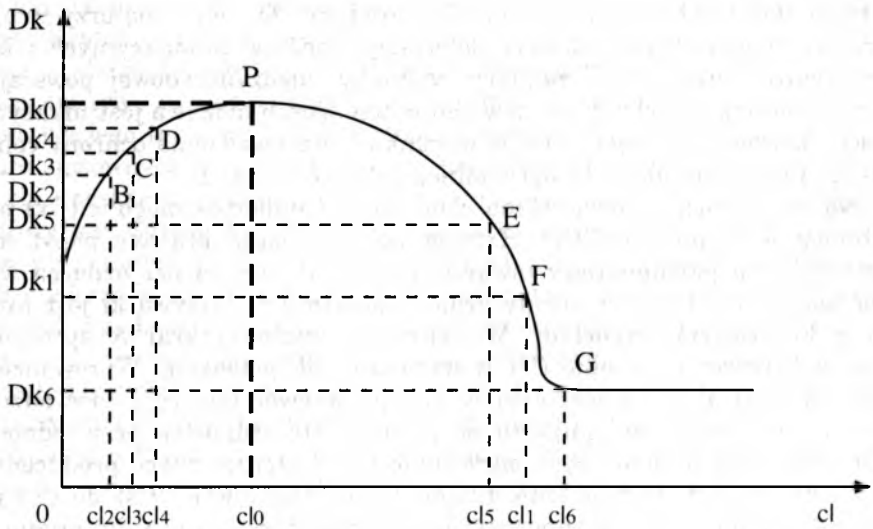
¹² Należy przy tym zwrócić uwagę, że argument cła optymalnego odnosi się nie tylko do tego rodzaju narzędzi polityki handlowej, ale może funkcjonować także w przypadku innych instrumentów interwencyjnych, takich jak na przykład dobrowolne ograniczenia eksportu oraz ograniczenia w zakresie ilości realizowanego importu.

wzrostu efektywności wymiany międzynarodowej. Oczekuje się przy tym, że korzyści te przewyższają koszty deformacji bodźców produkcyjnych i konsumpcyjnych oraz koszty redukcji wymiany międzynarodowej powstające przy wprowadzeniu cła. Tylko bowiem w ten sposób możliwa jest maksymalizacja dobrobytu danego kraju w warunkach wprowadzenia ochrony celnej. Zasadę funkcjonowania cła optymalnego obrazuje rys. 2.

Na obu osiach przedstawiono cenę towaru importowanego x (C_x) oraz wolumen jego importu (W_x). Krzywa ppk wyznacza krajowy popyt konsumpcyjny na przedmiotowy towar kraju A, zaś krzywa pżz oznacza wielkość podaży towaru x ze strony kraju eksportera B. Krzywa k_i jest tożsąma z krańcowym importem. W sytuacji wyjściowej kraj A sprowadza z kraju B towar x po cenie C_{s1} w wysokości OF jednostek. Wprowadzenie przez duży kraj, jakim jest kraj A, cła na przywóz towaru x prowadzi do zmniejszenia wolumenu importu do poziomu OE jednostek przy jednoczesnym obniżeniu poziomu ceny oferowanej przez zagranicznych producentów do wysokości C_{s2} . Zmniejszenie poziomu ceny światowej z C_{s1} do C_{s2} jest możliwe jedynie wskutek znaczenia rynku importera kraju A dla producentów eksportujących towar x z kraju B. Aby możliwe było konkurowanie dobra importowanego na rynku kraju A z substytucyjnymi dobrami wytwarzanymi przez producentów w tym kraju konieczne jest obniżenie wysokości ceny przez eksporterów z kraju B. W wyniku nałożenia cła cena krajowa wyrobu x wynosi C_k . Zastosowane cło doprowadziło do poprawy krajowego *terms of trade* wskutek obniżenia się cen importowych towaru x przy jednoczesnym założeniu o niezmienności kształtowania się cen eksportowych kraju A. Zoptymalizowana została wielkość importu¹³, a także nastąpił wzrost korzyści kraju A znajdujący swoje odzwierciedlenie w powierzchni prostokąta $C_k R_2 G C_{s1}$ (k). Jest on wynikiem częściowego zniwelowania następującego wskutek podniesienia poziomu ceny krajowej do C_k spadku renty konsumenckiej wyrażonego powierzchnią $C_k C_{s1} R_1 R_2$ przez przychody z cła nałożonego na import towaru x ($C_k R_2 D C_{s2}$). Korzyść kraju A z wprowadzenia cła będzie miała miejsce jeżeli pole (p) będzie większe od pola (s). To ostatnie można zinterpretować jako kombinowany skutek wzrostu podaży mniej efektywnych krajowych producentów, którzy weszli na rynek w wyniku podwyższenia ceny towaru x oraz przesunięcia krajowych konsumentów do mniej przez nich pożądanym w stosunku do dobra x substytutów. Jeżeli powierzchnia pola (p) będzie większa od powierzchni pola (s) wówczas wprowadzone cło ma charakter cła optymalnego przyczyniając się do podniesienia dobrobytu kraju A. W tym bowiem przypadku korzyści wynikające ze spadku wolumenu importu oraz poprawy *terms of trade* będą większe od strat konsumentów będących wynikiem wzrostu ceny krajowej dobra x oraz konieczności obniżenia jego konsumpcji.

Analizę determinantów kształtowania się dobrobytu kraju stosującego cło optymalne można również przedstawić przy pomocy rysunku 3. Zapre-

¹³ Duży kraj na skutek znaczenia jego rynku dla eksportera z innego kraju może dążyć do sytuacji w której ceny towaru importowanego nie będą kształtowały się poniżej krańcowego kosztu jego importu. Tylko w takiej sytuacji można bowiem ograniczyć import do poziomu gwarantującego maksymalizację korzyści kraju – importera.

Rys. 3. Zależności pomiędzy cłem a dobrobytem w kraju dużym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie R. E. Caves, J. A. Frankel, R. W. Jones, *Handel i finanse międzynarodowe*, PWE, Warszawa 1998, s. 264; P. R. Krugman, M. Obstfeld, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWN, t. 1, Warszawa 1993, s. 149; J. U.-M. Nielsen, E. S. Madsen, K. Pedersen, *International Economics. The Wealth of Open Nations*, McGraw – Hill Book Company, London 1995, s. 73.

zentowano na nim zależność pomiędzy kształtowaniem się wysokości cła (cl) oraz dobrobytem kraju A, importującego towar x (Dk). W warunkach wolnej wymiany handlowej import nie podlega żadnym ograniczeniom ($cl = 0$). Poziom dobrobytu krajowego wyznacza Dk_1 . W miarę wprowadzania coraz wyższych stawek celnych ($cl_2 - cl_4$) rośnie dobrobyt, czego dowodem jest położenie punktów B, C i D na krzywej wznoszącej. Dzieje się tak do określonego poziomu cła, oznaczonego na rysunku symbolem cl_0 , którego wprowadzenie pozwala osiągnąć poziom dobrobytu w jego najwyższym punkcie P. Cło cl_0 jest tym samym cłem optymalnym, a uzyskany dzięki poprawie *terms of trade* dobrobyt krajowy w punkcie Dk_0 można określić mianem dobrobytu maksymalnego. Dalszy przyrost stawek celnych w kierunku cl_5 powoduje spadek korzyści kraju A, czego potwierdzeniem jest położenie punktu E, na poziomie poniżej Dk_0 ($Dk_5 < Dk_0$). Można sobie wyobrazić, iż zwiększanie stawki celnej powyżej poziomu optymalnego spowoduje także w przypadku kraju dużego zrównanie się osiąganego w warunkach polityki handlowej poziomu dobrobytu z poziomem korzyści uzyskiwanych przez kraj A w sytuacji nie podlegającej żadnym ograniczeniom wolnej wymiany handlowej. Przy wartości stawki celnej cl_1 poziom dobrobytu F jest równy poziomowi korzyści Dk_1 osiąganemu w warunkach wolnego handlu. Przy stawce prohibicyjnej cl_6 kraj A zupełnie wyklucza możliwość realizowania jakiegokolwiek importu, co w rezultacie eliminuje ewentualne korzyści z tytułu poprawy *terms of trade* i dobrobyt krajowy wykazuje gwałtowny spadek do poziomu Dk_6 , odpowiadającego wysokości dobrobytu w sytuacji go-

spodarki autarkicznej. Dalszy wzrost stawki celnej nie ma już żadnego skutku w sferze kształtowania się poziomu dobrobytu o czym świadczy poziomy przebieg krzywej za punktem G.

Argument cła optymalnego napotyka na kilka praktycznych ograniczeń, utrudniających jego stosowanie jako narzędzia polityki handlowej. Istotną barierą jest przede wszystkim wielkość kraju. Z cechą tą kojarzy się bowiem skuteczna możliwość oddziaływania na ceny towarów importowanych i poprzez to na korzystne kształtowanie się relacji *terms of trade*. Takich możliwości nie posiada kraj mały, którego rynek nie jest na tyle atrakcyjny dla zagranicznych eksporterów aby w przypadku wprowadzenia cła wymusić na nich obniżenie poziomu cen sprowadzanych towarów. Tym samym argument ten nie jest adekwatny dla większości krajów świata, których wpływ na kształtowanie się cen międzynarodowych jest bardzo ograniczony.

Ponadto, bardzo wiarygodnym ograniczeniem jest możliwość wystąpienia stosownej reakcji ze strony krajów, wobec których zostało zastosowane cło optymalne. Nie ulega bowiem wątpliwości, że realizacja korzyści w przypadku skutecznego zastosowania argumentu *terms of trade* odbywa się zawsze kosztem partnerów handlowych. Ich strata przewyższa przy tym korzyści uzyskane przez kraj wprowadzający cło optymalne. Podniesienie dobrobytu jednego kraju pociąga zatem za sobą spadek korzyści gospodarki światowej¹⁴. W rezultacie możliwe jest oczekiwanie zastosowania ze strony krajów dotkniętych stosowaniem narzędzi polityki handlowej ceł odwetowych, aby zrekompensować, albo chociaż złagodzić przeniesienie części korzyści do innego kraju. Nie ulega zatem wątpliwości, że kraj pragnący wykorzystać w międzynarodowym podziale pracy swoją – wynikającą z jego wielkości i tym samym swoistej pozycji monopolistycznej w stosunku do eksporterów – siłę przetargową, kreuje w handlu międzynarodowym sytuację, która może rodzić ewidentny konflikt, a nawet prowadzić do długotrwałej wojny handlowej. Dotyczy to zarówno ewentualnego wspólnego odwetowego zachowania wielu krajów małych, jak również innych pojedynczych krajów dużych. Działanie odwetowe zawsze prowadzi do wystąpienia sytuacji najmniej korzystnej dla gospodarki światowej. Prezentuje to poniższy prosty hipotetyczny przykład oparty na zastosowaniu teorii gier. W tabeli 1 przedstawiono dwie formy polityki handlu prowadzonej względem siebie przez Stany Zjednoczone oraz Unię Europejską, a mianowicie wolny handel oraz stosowanie cła optymalnego.

W inicjacji gry strategicznej pomiędzy tymi dwoma wielkimi obszarami geograficznymi i ekonomicznymi każda ze stron w warunkach wolnej wymiany handlowej dysponuje 1000 jednostek dobrobytu. Stany Zjednoczone importują z Unii Europejskiej określone produkty i także kraje europejskie sprowadzają towary ze Stanów Zjednoczonych. Przyjmując wzajemne relacje pomiędzy oboma partnerami, uważanymi w kategoriach modelowych jako duże kraje, w konwencji teorii gier, zakładamy, że każdy z nich będzie pró-

¹⁴ Dostrzec tu można wyraźną różnicę w stosunku do argumentu cła wychowawczego, w którym ewentualne korzyści w skali gospodarki światowej wykazują tendencje rosnące. Wprowadzenie cła optymalnego jest zatem niekorzystne z punktu widzenia całej gospodarki światowej, co również umiejscawia go jako mniej korzystne rozwiązanie w porównaniu z polityką wolnego handlu.

Tabela 1

Hipotetyczny przykład zastosowania teorii gier dla oceny skutków prowadzenia różnych form polityki handlowej przez Stany Zjednoczone oraz Unię Europejską

Unia Europejska \ Stany Zjednoczone	Wolny handel	Cło optymalne
Wolny handel	a) (1000, 1000)	b) (600, 1300)
Cło optymalne	c) (1300, 600)	d) (800, 800)

Źródło: Opracowanie własne.

bował oddziaływać na przebieg gry dokonując wyboru stosownej strategii w zakresie stosowania bądź braku angażowania środków polityki handlowej. Rezultat prowadzonej gry strategicznej nie zależy jednak tylko od jednej strony, ale również od zachowania drugiego partnera handlowego. W tabeli 1 liczby przedstawione w nawiasach stanowią wynik w sferze dobrobytu odpowiadający danej stronie, przy czym pierwsze liczby są przypisane Unii Europejskiej, a drugie Stanom Zjednoczonym. Z zaprezentowanych rezultatów wynika, że jeżeli jeden z krajów wybierze wolny handel, a drugi zastosuje cło optymalne (przypadek b i c) wówczas zawsze w korzystniejszej sytuacji znajdzie się ten obszar, w którym wprowadzono narzędzia interwencji w polityce handlowej ($1300 > 600$)¹⁵. Równocześnie odnotować należy, że suma dobrobytów Unii Europejskiej oraz Stanów Zjednoczonych w tych obu przypadkach (1900) jest mniejsza, aniżeli w sytuacji, gdy wymiana handlowa pomiędzy rozpatrywanymi obszarami przebiega bez żadnych ograniczeń (2000 w przypadku a). Ponadto obszar, który wprowadza jednostronnie cło w stosunku do importu towarów z drugiego obszaru, osiąga większe korzyści, aniżeli miałyby to miejsce w przypadku wolnego handlu ($1300 > 1000$). Wynikają z tego dwa wnioski. W przypadku rozpatrywania strategii typu konfrontacyjnego (niekooperacyjnej) najbardziej korzystnym rozwiązaniem z punktu widzenia skutków w sferze dobrobytu krajowego jest wprowadzenie cła optymalnego. Każdy z obszarów osiągnie bowiem wówczas po 800 jednostek dobrobytu (przypadek d), czyli więcej, aniżeli w sytuacji zaakceptowania stosowania narzędzia interwencyjnego jedynie przez drugą stronę ($800 > 600$). Uwzględnienie przypadku stosowania strategii rezygnujących ze stosowania środków odwetowych pozwala na wystąpienie rozwiązania polegającego na dwustronnym zniesieniu wszystkich ograniczeń we wzajemnym handlu, czyli zaakceptowanie wariantu o charakterze kooperacyjnym w postaci wolnego handlu (przypadek a). Każdy z obszarów osiąga w tym

¹⁵ Dla uproszczenia przyjęto w przedstawianym przykładzie, że skutki wprowadzenia cła optymalnego w Stanach Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej są identyczne.

przypadku wprowadzie dobrobyt krajowy mniejszy aniżeli w sytuacji jednostronnego wprowadzenia cła optymalnego ($1000 < 1300$), ale jednocześnie rośnie suma korzyści w skali gospodarki światowej ($2000 > 1900$).

Podsumowując, także w przypadku cła optymalnego, podobnie jak w sytuacji stosowania cła wychowawczego, mamy do czynienia z poprawnością modelowych podstaw teoretycznych jego konstrukcji, ale z wątpliwościami odnośnie do możliwości jego praktycznego zastosowania. Podstawowy zarzut koncentruje się na jednostronnej redystrybucji korzyści odbywającej się kosztem partnera handlowego. Ponieważ straty, jakie ponosi z tego tytułu zagranica, są większe aniżeli korzyści odnoszone przez wprowadzającą instrument cła kraj, dochodzi do zmniejszenia dobrobytu światowego. Kraj, którego przedsiębiorstwa napotykają na barierę cła optymalnego, wprowadza zatem na ogół cło o charakterze retorsyjnym, co pozwala mu wprowadzie złagodzić podział korzyści pomiędzy obu stronami, ale jednocześnie prowadzi do dalszego spadku dobrobytu w skali gospodarki światowej ($1600 < 1900$).

4. UWAGI KOŃCOWE

Obie koncepcje cła wychowawczego oraz cła optymalnego należą do najsilniejszych argumentów na rzecz protekcjonizmu. Ich teoretyczna konstrukcja, przy przyjętych założeniach, nie wzbudza większych zastrzeżeń. W każdej z omawianych formuł zastosowania cła jako instrumentu polityki handlowej następuje podniesienie dobrobytu. O ile jednak w przypadku cła wychowawczego nie występuje sprzeczność pomiędzy wzrostem dobrobytu krajowego i dobrobytu światowego, o tyle w przypadku cła optymalnego ewentualne korzyści uzyskiwane przez kraj je stosujący, są osiągane kosztem partnerów handlowych. W aspekcie rozpatrywania salda korzyści i strat występujących w tej sytuacji w gospodarce światowej można stwierdzić przewagę tych ostatnich.

Niezależnie jednak od poprawności merytorycznej teoretycznego rozumowania stanowiącego podstawę konstrukcji cła wychowawczego i cła optymalnego, w obu przypadkach dochodzi do istotnych trudności w ich praktycznej aplikacji, które często uniemożliwiają realizację skutków wynikających z modeli teoretycznych. W przypadku cła optymalnego, są one związane z rzadkością występowania dużych krajów lub obszarów geograficznych, które mogłyby korzystając ze swojej uprzywilejowanej pozycji uzyskiwać korzyści w sferze poprawy *terms of trade*. Innym, być może nawet istotniejszym praktycznym ograniczeniem stosowania cła optymalnego jest możliwość wystąpienia odwetu ze strony konkurencyjnego kraju, co eliminuje pozytywne skutki w sferze dobrobytu krajowego. W przypadku cła wychowawczego zarzuty pod adresem aplikacyjnej adekwatności mają bardziej formalny charakter i koncentrują się na problemach dysponowania właściwą informacją, konieczności stosowania przedmiotowego instrumentu w ograniczonym przedziale czasu i na wątpliwości co do charakteru cła jako rozwiązania najlepszego z możliwych w aspekcie oczekiwań określonych konsekwencji w sferze przyjętego celu gospodarczego.

Bibliografia

- Adebahr H., Maennig W., 1987, *Außenhandel und Weltwirtschaft*, Duncker & Humblot, Berlin.
- Baldwin R., 1988, *Evaluating Strategic Trade Policies*, nr I/II, „Aussenwirtschaft“.
- Caves R. E., Frankel J. A., Jones R. W., 1998, *Handel i finanse międzynarodowe*, PWE, Warszawa.
- Cline R., 1983, *Trade Policy In 1980s*, Insitute of International Economics, Washington.
- Dunn Jr. R. M., Mutti J. H., 2000, *International Economics*, Routledge, London, New York.
- Gandolfo G., 1986, *International Economics*, Springer Verlag, Berlin.
- Glismann H. H., Horn E. J., Nehring S., Vaubel R., 1986, *Weltwirtschaftslehre. Eine problemorientierte Einführung. 1. Außenhandels- und Währungspolitik*, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, Göttingen.
- Krugman P. R., Obstfeld M., 1993, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, t. 1., PWN, Warszawa.
- Maennig W., Wilfing B., 1998, *Aussenwirtschaft. Theorie und Politik*, Verlag Franz Vahlen, München
- Nielsen U – M., Madsen E. S., Pederse K., 1995, *International Economics. The Wealth of Open Nations*, McGraw – Hill Book Company, London.
- Rynarzewski T., 2001, *Teoretyczne aspekty strategicznej polityki handlu międzynarodowego*, w: *Teoretyczne i empiryczne aspekty współczesnych międzynarodowych stosunków gospodarczych*, red. T. Rynarzewski, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Sauernheimer K., 1994, *Die Grundgedanken der Theorie der strategischen Handelspolitik*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik, Tübingen.
- Shafaeddin M., 2000, *Free Trade or Fair Trade? An Enquiry into the Causes of Failure in Recent Trade Negotiations*, nr 153, Discussion Papers, UNCTAD.
- Shafaeddin M., 1998, *How Did Developed Countries Industrialize? The History of Trade and Industrial Policy: The Case of Great Britain and the USA*, nr 139, Discussion Papers, UNCTAD.
- Zielińska – Głębocka A., 1997, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej. Teoria handlu i polityki handlowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

CUSTOMS PROTECTIVE FOR GROWING BUSINESSES AND OPTIMAL CUSTOMS IN THE THEORY AND PRACTICE OF INTERNATIONAL TRADE POLICY

Summary

Customs duties imposed for retaliation or for the protection of growing businesses are among the strongest arguments in favour of protectionism in the theory of international trade policy. The author attempts to carry out a synthetic analysis of their theoretical constructions and the possible practical applications. The assessment is based upon the influence of the application of both instruments on domestic and global prosperity. The author arrives at the conclusion that customs duties have a theoretically positive influence on both domestic and global well-being (duties imposed for the protection of growing businesses) or solely domestic prosperity (optimal customs). The correctness of these conclusions is however heavily limited in the practical application of the two instruments, which impede the accepted economic goals.